

ДУХОВНІСТЬ ВИХОВАННЯ: ДО ПОСТАНОВКИ ПРОБЛЕМИ

Алла РАСТРИГІНА (Кіровоград)

Статтю присвячено питанням сучасного виховання, визначенню теоретичних основ проблеми духовності виховання та особливостей організації виховного процесу, що забезпечує прояв духовності особистості

Статья посвящена вопросам современного воспитания, определению теоретических основ проблемы духовности воспитания и особенностей

организации воспитательного пространства, обеспечивающего проявление духовности личности.

Ключові слова: навколишнє середовище, особистісне становлення, виховання, духовність виховання, духовність реальності, готовність до творчості.

Актуальність. Українське суспільство сьогодні стоїть перед необхідністю кардинальних змін не тільки у сферах державного управління чи економічного розвитку. Оновлення системи соціальних відносин, усвідомлений перехід до цивілізованого суспільства, яке створюється завдяки вільній й соціально конструктивній взаємодії громадян, є чи не найважливішим завданням й запорукою створення дійсно нового життєвого устрою нації. Головним, соціально й культурно організованим видом діяльності в такому процесі, є виховання.

У суспільній свідомості відношення до виховання є дуже неоднозначним, тому логічно звернутись до витоків вказаного поняття. В його первинному значенні – це зростання, духовне сходження людини, що зумовлює її особистісне становлення і розвиток. Отже, вихователю відповідає за якість духовного зростання, але вибір його шляхів залишається за вихованцем.

Сьогодні ж, коли соціальні ролі вихователя й вихованця вже не можуть бути жорстко фіксованими, оскільки, батьки й вчителі почасти вчать у своїх дітей й розвиваються завдяки їхньому впливу не менше, ніж самі їх виховують, стає зрозумілим, що сучасне виховання має ґрунтуватись на набутті людиною досвіду духовного, соціального, професійного та іншого особистісного розвитку. Тобто, сьогодні мова йде про зростаючу соціальну значущість людини та можливості її духовного становлення і розвитку.

Постановка проблеми. В педагогічному процесі соціалізація особистості пов'язана з набуттям знань, певних видів діяльності, моделей культури поведінки й, що особливо важливо, з розумінням і усвідомленням необхідності такого набуття. Виховний компонент педагогічного процесу спрямований на становлення особистості як істоти духовної, а відтак, має ґрунтуватись на прояві сутності особистості – її духовності, яка представлена сенсом емпіричних явищ та культурою індивіда. [1, с. 47]. Саме тут відкривається простір для пошуку можливостей становлення особистості у виховному процесі й перетворення цього процесу у відповідності із зростанням дитини та вирішенням актуальних завдань її соціалізації.

Перетворення, що відбуваються сьогодні у соціальному середовищі, зумовлюють виникнення складностей щодо оцінки глобального потоку інформації, її соціального сенсу та впливу на становлення особистості, а також усвідомлення необхідності вибору людиною індивідуальної траєкторії особистісного розвитку в наявному середовищі. Отже, виникає необхідність вибудовування стабільної основи для орієнтації й

адекватної поведінки в такому середовищі, що, в першу чергу, стосується виховного процесу.

Концепція В. Соловйова щодо цілісності духовного й матеріального в системі загальнолюдської культури обґрунтовує розуміння взаємозв'язку, взаємообумовленості й взаємопроникнення проявів духовності і навколишнього матеріального середовища. Й саме в процесі такої взаємодії з навколишнім середовищем, людина усвідомлює його об'єкти та явища, коректує свою поведінку та результати власної діяльності.

Цей процес передбачає наявність перманентної креативності (готовності до творчості), що є необхідною умовою творчої діяльності як способу прояву внутрішнього світу особистості в контексті загальнолюдських цінностей й культури суспільства. В результаті внутрішній світ людини «матеріалізується» сенсом об'єктів, надаючи їм, в свою чергу, певний особистісний сенс, й утверджуючись в культурі, набуває також й соціальне значення. Тобто, творча діяльність сприяє як становленню особистості, так і одуховненню середовища, надаючи останньому своєрідну духовність. Така рефлексія дозволяє людині розуміти духовність та її цінність в рамках власного «Я» й тим самим усвідомлювати особистісну місію в гуманізації суспільства. [2, с. 173]

Такий підхід до розуміння й усвідомлення людиною середовища та свого місця й поведінки в ньому сьогодні є особливо актуальним як для становлення особистості безпосередньо в процесі виховання, так й для набуття досвіду становлення особистості в соціальному середовищі. Тобто, одуховнення об'єктів і явищ середовища складає ядро виховного процесу. Це зумовлює звернення до визначення теоретичних основ проблеми духовності виховання та особливостей організації виховного процесу, що забезпечуватиме прояв духовності особистості, що й складає мету даної статті.

Аналіз наукової літератури з проблеми дослідження. Пошуку відповідей на питання щодо розуміння духовності, її проявів в контексті культури, а також впливу на якість процесу виховання, присвячена колективна монографія «Духовність у світі людини» [2]. Тут об'єднали зусилля науковці декількох країн: Д. Хейлі (Австрія), В. Яконюк (Білорусь), В. Арамавічайте, І. Кевішас, Р. Кондратене Д. Кламбуте (Литва), З. Юрчова (Словачія), О. Олексюк, А. Растригіна (Україна), з метою визначення інтегруючої ролі духовності в процесі створення людиною емпіричної реальності з точки зору особистісного й соціокультурного сенсу; розкриття передумов та викликів часу, що зумовили необхідність зміни підходів до духовності виховання; обґрунтування прояву духовності як фактору існування художньої реальності й неперервності художнього виховання на різних етапах

становлення особистості [2, с. 375]. Наступним кроком у розгляді даної проблеми мають стати питання щодо особливостей організації навколишнього середовища та власне виховного процесу, який забезпечує прояви духовності особистості.

Виклад основного матеріалу. Для розуміння сенсу об'єктів середовища, на думку І. Мурейки необхідні певні внутрішні сили людини, за допомогою яких вона їх виокремлює [2, с. 46]. Рефлексуючи на основі індивідуального духовного досвіду людина усвідомлює матеріальну реальність й навколишнє середовище набуває для неї особистісний сенс. Тобто, відбувається певна трансформація особистісної духовності, яка матеріалізується, надаючи особистісний сенс моделям культури.

В процесі присвоєння культури й локалізації її на особистісному рівні та визначені людиною сенсу об'єктів, виникає така властивість виховного простору, як духовність реальності (І. Кевішас), досягнення якої можна розглядати як самостановлення особистості.

З іншого боку, незалежно від особливостей взаємин людини й середовища, існує й соціокультурний сенс об'єктів, який також впливає на становлення особистості. Саме в контексті соціокультурного сенсу об'єктів розкривається зв'язок між особистісним сенсом і культурою, що фіксуються духовними цінностями – основою інтеграції людини в навколишнє середовище. В такій ситуації особистісний сенс, як здатність уявляти й оцінювати об'єкт через культуру й середовище, що зумовлені духовними цінностями, інтегрується в культурний контекст й, поєднавшись з традиціями, закріплюється у повсякденних формах життєдіяльності. Саме в такому випадку середовище впливає на особистість й обумовлює можливості співпраці суб'єктів виховання як процесу створення духовного простору, тобто духовної реальності.

Маємо підкреслити, що у виховному середовищі суб'єкти взаємодіють в опорі на власний досвід, характерний для кожної конкретної людини, та власні творчі можливості. Й така взаємодія також змінює особистісний простір прояву духовності. Отже, набуття нових знань (діалог з середовищем), процес пізнання власних можливостей та готовність до творчості виступають засобами й умовами як становлення особистості, так і духовності виховання.

Відтак, з огляду на дійсну актуальність і своєчасність вивчення проблеми духовності виховання й необхідності виявлення особливостей зазначеного явища, в рамках наступної колективної монографії основними напрямками роботи стали: питання духовної спадщини суспільства та його значення у житті людини, де визначаються проблеми духовності реальності як явища в країнах співавторів; духовної реальності як духовності виховання, де виокремлюються особистісний

простір, виховний простір, що створюється за рахунок взаємодії суб'єктів виховання та контекст виховання як умова творчої діяльності й співпраці суб'єктів.

Не менш важливою вважаємо характеристику різних підходів щодо гуманізації виховного процесу, які дозволяють визначити духовність виховання як освітнє явище, що має свої особливості в рамках демократичної культури.

Щодо духовності реальності, її контурів та глибини, вона уявляється як статична система, історична спадщина, що дозволяє осмислити тенденції розвитку культури, її духовності й є основою для дослідження духовності виховання.

Як зазначалось вище, духовність реальності вбачається як духовність виховання, де духовність розглядається як освітній простір, що створюється суб'єктами виховання, а його особливості визначаються духовністю особистісного простору кожного із суб'єктів. Саме в такому вимірі центром виховного процесу стає особистість й це відкриває можливості для стимулювання проявів індивідуальної духовності.

Своєрідність простору духовності виховання, можливості створення якого залежать від особистісного зростання, а відтак й від повноти вираження духовності та якості його стимулювання в процесі співробітництва суб'єктів, може залежати від:

- професійно-особистісного розвитку майбутнього педагога (А. Растригіна), умов розвитку й прояву простору духовності виховання (Р. Кондратене), форм прояву особистісного духовного простору (І. Мельник);

- можливостей виходу людини за межі особистісного простору за допомогою розширення його контурів (Г. Падалка), корекції глибини його духовності (І. Кевішас) та способів використання обмежених умов для прояву особистості в середовищі (А. Василяускене);

- оцінки напрямів, можливостей і значущості зміни духовності простору в контексті компетентнісного підходу на загальнокультурному (О. Олексюк), національному (Р. Спалва) та загальноосвітньому (И. Банене) рівнях культури виховання.

- особливостей моделювання виховної реальності в контексті глобалізації і інших викликів часу (О. Щолокова), історичної духовної традиції (Р. Василяускас), а також в процесі вивчення конкретних предметів (З. Ринкявичюс).

Висновок. Узагальнюючи вищезазначені позиції щодо духовності виховання, ми цілком погоджуємося з думкою І. Кевішаса про те, що сутнісною характеристикою досліджуваної явища є існування в практиці виховання духовної реальності в якості духовного простору, який створюється і постійно оновлюється суб'єктами за допомогою творчої

діяльності будь-якого виду. Тому основна увага має бути зосереджена на сенсі діяльності та її результатах, на творчості та духовних цінностях.

Дослідження науковців підтверджують, що духовність виховання представляється як наслідок рефлексії особистості в опорі на форми культури, що мають певний особистісний і соціальний сенс, практика ж створення особистісного духовного простору спирається на пошук сенсу об'єктів за допомогою предмета, що вивчається. Наприклад, у сфері мистецтва – на пошук сенсу твору, діяльності, жанрів, стилів, видів і прояву цього в різних історичних епохах і культурах світу; пошук сенсу ставлення до природи і соціального середовища за допомогою засвоєння форм і способів такого ставлення.

Пошук сенсу таких явищ культури шляхом різних видів творчої діяльності, а також осмислення досвіду, що набувається як підсумку пошуку добра, краси, істини, відкриває особливості особистісного духовного простору, конкретизує його контури і духовну глибину. Головним підсумком такого підходу є установка на досвід людини щодо власної поведінки і діяльності як прояву духовних цінностей.

З такою установкою, досвідом і можливостями людина розрізняє й вирішує різні життєві ситуації, що виступає передумовою поглиблення особистісного й соціального (в процесі виховання – освітнього) духовного простору. Для суб'єктів основою таких загальних пошуків є інтегровані духовні цінності, що представляються культурою. Потреба в їх осмисленні обумовлює безперервне духовне самоудосконалення кожного з суб'єктів і стає основою пошуку глибини духовності у створюваному просторі. У такому разі саме творення духовного простору як форми емпіричного вираження духовності виступає способом становлення особистості.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Кевішас І. Становлення музичної культури школяра. Кіровоград: «ІмексЛТД», 2008. – 288с.
2. Spirituality in the Human World // Collective monograph. – Vilnius, 2009. – 439с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Растригіна Алла Миколаївна – доктор педагогічних наук, професор, завідувача кафедрою вокально-хорових дисциплін і методики музичного виховання КДПУ ім. В. Винниченка.

Коло наукових інтересів: оновлення вітчизняної музично-педагогічної освіти, система вищої мистецької освіти в країнах зарубіжжя, формування професійно-особистісних якостей сучасного фахівця-музиканта, використання інноваційних технологій в мистецькому освітньому просторі, впровадження педагогіки свободи в систему підготовки сучасного фахівця-музиканта.